

Silviu-Iulian Sana

A nagyváradi görögkatolikus püspökség könyvtára 1948–1950 között¹

A nagyváradi görögkatolikus egyházkerület történelmének felidézése nem lehet teljes anélkül, hogy ne foglalkoznánk a könyvek és kéziratok fő „forrásával”, amelynek végzetes 1948-as évig a püspöki palota² adott otthont. Jelen tanulmány a napfényre hívná, és lehetőségek szerint helyreállítaná a püspökség könyvtáráról fellelhető adatokat. Bár vannak információmorszák ezzel a kulturális intézménnyel kapcsolatban, a kortárs román egyháztörténet-írás kevésbé foglalkozott az egyházi intézmények³ könyvtárainak sorsával.

A gyűjtemények rövid története

Az egyházmegye alapításakor, 1777-ben a Moise Dragoș⁴ püspök által létrehozott könyvtár az idők során a püspökök, kanonokok és különösen az Erdélyi Iskola korifeusai, Samuil Micu és Gheorghe Șincai által vásárolt vagy adományozott könyvekkel és kéziratokkal gyarapította gyűjteményeit⁵. Egy első, meglehetősen nagy gyűjtemény, amely a váradi püspökség könyvtárának része lett, Samuil Vulcan⁶ püspöké volt. Könyvtárának magját a bécsi diákkorában vásárolt

1 Ez a mű románul az *Annales Universitatis Apulensis*ben jelent meg. *Historica Sorozat*, 15/I, 2011, 351–370.

2 Iacob Radu és Petre Dejeu is megemlítette a két világháború közötti időszakban, hogy az archívum és a könyvtár a püspöki palotában, az északi sarokban lévő szobákban található. Iacob Radu, *Șematismul istoric al Diezezei Române Unite a Orăzii-Mari*, Nagyvárad [s.a.], 70. o.; Petre Dejeu, *Așezăminte culturale din Municipiul Oradea și județul Bihor* Nagyvárad, 1926, 252. o.

3 Meglehetősen rövid cikk jelent meg a *Vestitorul* magazin jubileumi kiadásában, amelyet Petre Dejeu professzor írt alá. Lásd P. Dejeu, *Biblioteca și Arhiva Episcopiei Române Unite de Oradea*, *Vestitorul*, jubileumi szám, 2. sz. 12., 1927. június 15., 33–34. o.

4 Uo. 33. o.

5 Radu, *Șematismul istoric*, 72. o.; Lásd még Iacob Radu, *Manuscriptele Bibliotecii Episcopiei Greco-Catolice Române din Oradea-Mare*, Bukarest, 1923, 4–48 o.; Dr. Em. Elefterescu, *Galeria vechilor cărturari – Samuil Micu Clain*, *Observatorul*, 9–10. szám, január-február 1930, 517–519. o.

6 Viorel Faur, Virgil Maxim és Florian Dudaș azok a kutatók, akik Samuil Vulcan püspök könyvtárának történetéről írtak. Lásd még: Viorel Faur *Cărțile românești din biblioteca iluministului orădean Samuil Vulcan*, a *Revista Bibliotecilor* folyóiratban XXV (1972), 6. sz., 350–353 o.; Virgil Maxim *Biblioteca lui Samuil Vulcan și cititorii săi*, a *Biblioteca și școala* kiadványban, Nagyvárad Bihar Megyei Könyvtár, 1978, 205–228 o.; Florian Dudaș *Cărțile românești din biblioteca lui Samuil Vulcan (1829–1830-as katalógus)*, *Crisia*, IX (1979), 381–419 o.

A görögkatolikus püspöki palota 1937-ben (Fotó forrása: Aurel Tripon, *Monografia Almanah a Crișanei, Nagyvárad, Egyházmegyei Nyomda, 1937, 206 o.*)

könyvek képezték, a gyűjtemény az idők során számos más nyomtatott könyvvel és kézirattal⁷ gyarapodott. A püspök könyveinek első katalógusa 1829–1830⁸ között készült, valószínűleg Ioan Alexi, a püspökség levéltárosa⁹ és íródeákja készítette, és készítőjének számozása szerint 1574 kötetet tartalmazott, amelyek közül 1457 volt külföldi könyv (latin, német, francia, olasz, magyar, görög vagy ruszin) és 117 román nyelvű könyv (nyomtatott és kéziratos)¹⁰. A külföldi könyvalapot

17, a románt 11¹¹ területre osztották fel. A következő oldalon található grafikonokon jól látható a régi külföldi és román könyvek megoszlása Samuil Vulcan könyvtárában.

Egy másik értékes könyvgyűjtemény Ioan Corneli (1742–1848) kanonoké volt, akinek a könyvtárát az egykori tanítóképzőben használták, és amely a kanonok halála után az egyházmegyei könyvtár gyűjteményébe került. Vasile Bolca könyvei között említi a *Bucvariul românescet* és a *Buchstabenmetod* két-nyelvű vagy csak német nyelvű könyvet, valamint a 18. század végi, 19. század¹² eleji pedagógiai és kulturális

7 Maxim, *Biblioteca*, 206. o.

8 Dudaș, *Cărțile românești*, 412 o.

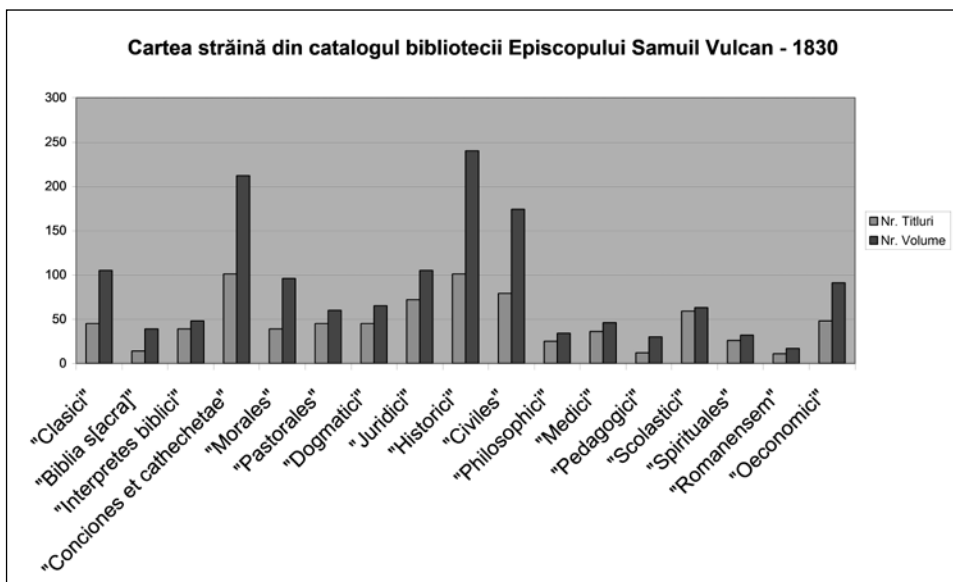
9 Lásd: *Schematismus venerabilis cleri Dioecesis Magno-Varadinensis Graeci-Ritus Catholicorum pro anno a Christo nato 1831.*, M. Varadini, (é. n.), 37. o. A könyvtárosi cím csak 1895-től jelenik meg a püspöki sematizmusokban, ezt a pozíciót kombinálták a levéltároséval. Lásd: *Schematismus venerabilis*, 20. o.

10 Maxim, *Biblioteca*, 206–208. o. Virgil Maximhoz képest Florian Dudaș egy másik ada-

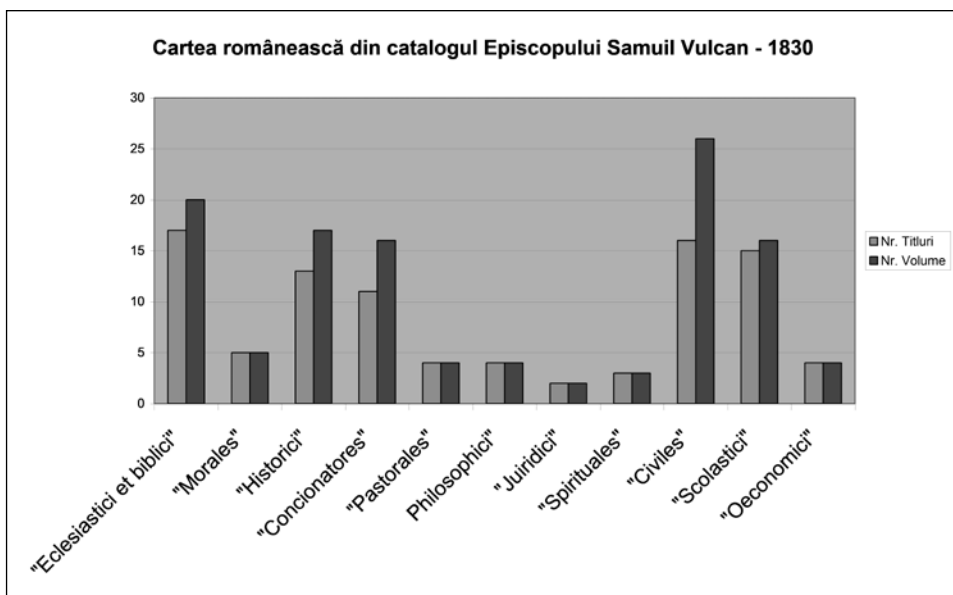
tot ajál a román kiadványokhoz: 119 román könyvet 232 nyomtatott kötetben és kéziratban. Dudaș, *Cărțile românești*, 413. o.

11 Maxim, *Biblioteca*, 206–208. o.

12 Vasile Bolca, *Școala Normală Română Unită din Oradea 1784–1934*, Nagyvárad, Scrisul românesc nyomda, 1934, 216–217. o.

A Samuil Vulcan püspök könyvtárának 1830-as katalógusából származó külföldi könyvek besorolása (Forrás: Maxim, Biblioteca, 206–209. o.)

A Samuil Vulcan püspök könyvtárának 1830-as katalógusából származó román könyvek besorolása (Forrás: Maxim, Biblioteca, 206–209. o.)

alapelvekről szóló könyveket. Halálát követően, 1848. szeptember 12-én Papp-Szilágyi József kanonok katalógust írt, amely 456 tételt és összesen 537 könyvet tartalmazott, könyvtára az erdélyi felvilágosodás híveinek¹³ könyvtárai közé tartozik.

Erdélyi Vazul püspök halálakor, 1862-ben készült el ez újabb katalógus, a *Catalogus Librorum in Bibliotheca Excelentissimi ac Reverendissimi Domini Episcopi Samuelis Vulcan reperibilium, praeterea adhuc pie in Domino defunctorum Episcoporum Illustrissimorum Dominorum Ignatii Darabant et Moysis Dragossy, quorum magna pars fuit nec numerisata nec introducta in cathalogum, confectus anno 1862 per parochos Magno-Varadinenses Georgium Szekely et Michaellem Veghso*.¹⁴ Az egyházmegyei könyvtárnak ez a katalógusa tartalmazza a Moise Dragoş, Ignatie Darabant, Samuil Vulcan és Erdélyi Vazul püspököktől örökölt könyvtárakat, ebben 2343 cím és 3480 kötet¹⁵ szerepel. Az 1830-as katalógushoz képest a katalógusban szereplő román könyvgyűjtemény új szerzőkkel gazdagodott: Pavel Vasici-Ungureanu, Toma Costin, Vasile Pop, Ladislau Vaida, Eftimie Murgu, Balázsfalván, Nagyszebenben és Budán kiadott, liturgikus és didaktikai könyvekkel, naptárakkal és váz-

latokkal. A külföldi könyvek esetében növekszik a jogi, történelmi, orvosi és iskolai címek (nyelvtanok és szótárak)¹⁶ száma.

A 19. század végi jötevők közül, akik nagyszámú kötetet hagytak hátra, Iacob Radu Augustin Lauran kanonokot említi. A kanonok könyvtárát az egyházmegyei könyvtárba integrálták 585 „művel” és 1440 kötettel, amelyek között voltak ritka kiadások az egyházatyák művei közül és katolikus írók XIX. századi teológiai munkái is voltak¹⁷.

Az egyházmegye történetének megírásakor Iacob Radu kanonok megemlítette, hogy a könyvtár 4530 művével és 6890 teológiai, kánonjogi és régi klasszikus irodalmi kötettel¹⁸ rendelkezik. A kanonok által 1923-ban¹⁹ kiadott kézirat-katalógus mellett a könyvtárban lévő könyvek katalógusának²⁰ megírását is előkészítette. A második világháború után Valeriu Traian Frenţiu püspök gondozásával Aloisiu Ludovic Tăutu kanonokot nevezte ki a könyvtárosnak, és ebből az alkalmából megkezdték a könyvtár átszervezését és az új könyvtári normáknak²¹ meg-

13 Ioan Corneli katalógusának részleteit Constantin Mălinaş *Reconstituirea Bibliotecii cărturarului iluminist Ioan Corneli, de la Oradea (1762–1848)* című könyvében olvashatja, *Crisia*, XVIII (1988), 185–198. o.

14 Maxim, *Biblioteca*, 211. o. A néhai Virgil Maxim pap által adott forrás szerint ezt a katalógust az 1830-as katalógussal együtt a Nagyváradi Ortodox Egyházmegye Levéltárában, a Görögkatolikus Egyházmegye alapjában őrzik.

15 Uo.

16 Uo. 212. o.

17 Uo. Ezt Petre Dejeu is megemlíti: „Szintén figyelemre méltó a Dr. Augustin Lauran prépost könyvtára, amely önmagában több mint kétezer kötetet számlál, és amelyek között ritka könyveket találunk, különösen dogmatikai és erkölcteológiai kérdésekről”. Dejeu, *Aşezăminte*, 252. o.

18 Radu, *Şematismul istoric*, 72. o.

19 Radu, *Manuscriptele*, 2–48 o.

20 „Dr. Iacob Radu jelenlegi prépost és pápai prelátus egy alapos munkát készít, amely a könyvtárát valós értékének tükrében mutatja be.” Dejeu, *Aşezăminte*, 252. o.

21 Eugeniu Potoran az egyik utolsó, a görögkatolikus egyház betiltása előtt kiadott művében említette a leltári nyilvántartás létezését, sőt azt is, hogy megkezdődött a könyvek ka-

felelő katalógus elkészítését. Azonban a görögkatolikus egyház 1948 decemberi betiltása és Aloisiu Ludovic Täutu atya száműzetésbe vonulása véget vetett az egyházmegyei könyvtár újjászervezésére irányuló terveknek.

A görögkatolikus egyház megszűntetése és az egyházmegyei könyvtár szétosztása

Miután az 1948. december 2-i, 358. számú rendelettel betiltották a görögkatolikus egyházat, a Minisztertanács 1948. december 27-i, 1719. számú határozatával a kulturális javak (levéltárak, dokumentumok, könyvtárak, múzeumok és bármilyen muzeális értékű tárgy) ideiglenesen a román állam, pontosabban a Vallásügyi Minisztérium²² tulajdonába kerültek. E vagyontárgyak „elosztása” nem tartott sokáig, ezért 1949 januárjában a Vallásügyi Minisztérium felkérte az Román Népköztársaság Akadémiáját, a Művészeti és Tájékoztatási Minisztériumot, valamint a Gyulafehérvári és Nagyszebeni Ortodox Érsekséget, hogy nevezzék ki küldötteiket, akik a minisztérium

talogizálása: „Dr. A. L. Täutu pap az egyházmegyei könyvtáros posztjára való kinevezése után ösztentsége által (Valeriu Traian Frențiu, szerző megj.) követte a könyvtár újjászervezését és különösen modernizálását. A könyvtáros atya elhivatott tanoncok segítségével új leltárt készített és a szekrényekben lévő könyveket újból kiosztotta, e sorok írója pedig rövid ideig tartó mesteri állása során kiegészítette a leltárt és megkezdte a katalógizálást. „ Eugeniu Potoran, *Bunul Păstor*, Zilah, Luceafărul Nyomda, 1947, 41. o.

22 Románia Országos Levéltára. Központi Országos Történelmi Levéltár Igazgatósága, Vallásügyi Minisztérium Alap, 72. akta, 2/1950. kötet, 5. lap (a továbbiakban: ANRDANIC).

képviselőjével közösen megvizsgálták, kiválogatták az említett²³ könyveket, dokumentumokat, muzeális értékű tárgyakat, és javaslatokat tettek ezek elosztására. 1949. február 1-jén a Vallásügyi Minisztérium Valeriu Martint, a Tanulmányi, Dokumentációs és Vallási Művészeti Igazgatóság vezetőjét bízta meg azzal, hogy a Vallásügyi Minisztérium nevében vegye át a balázsfalvi, kolozsvári, nagyvárad, lugosi és nagybányai²⁴ görögkatolikus központokhoz tartozó kulturális javakat. A Népköztársaság Akadémiájának 1949. június 4-én, Balázsfalván ülésező küldöttei megfogalmazták a kommunista hatalom kitűzött célját: „(...) az egykori görögkatolikus könyvtárakat ez a kulturális fórum (azaz a Román Népköztársaság Akadémiája) veszi át. Következtetésképpen megállapodtak abban, hogy e könyvtárak helyzetét néhány általános, a tartomány könyvtárainak megőrzését szolgáló egységes intézkedés keretében kell megoldani.”²⁵

1949. március 31-én Valeriu Martin felügyelő arról tájékoztatta a Vallásügyi Minisztériumot, hogy az Román Népköztársaság Akadémiája csak abban az esetben küldheti ki delegáltját Nagyváradra, ha ő a Román Népköztársaság Akadémiájának²⁶ juttatandó kéziratokat és dokumentumokat kiválaszthatja a görögkatolikus egyház egykori tulajdonából.

23 Uo. A Vallásügyi Minisztérium képviselője, pontosabban a Valeriu Martin által aláírt szóban forgó jelentés a Balázsfalvi Érsekség, a Kolozsvári Püspökség, a gyulafehérvári és a szatmárnémeti római katolikus püspökség könyvtárai és levéltárai is hivatkozik.

24 Uo. 62. lap.

25 Uo. 10. lap.

26 Uo. 60. lap.

A Nagyváradi Görögkatolikus Püspökség székházát Frențiu püspök²⁷ letartóztatása után azonnal lefoglalták, majd 1948²⁸ decemberében a helyi kommunista hatóságok lepecsételték a bejáratot és minden helyiség ajtaját. A püspöki palota Nagyváradi Ortodox Egyházmegyének való átadásáról szóló döntés 1949. április 19-én táviratban érkezett, ebben azonnal felkérték Valeriu Martin főfelügyelőt, hogy adja át a püspöki rezidenciát²⁹ az ortodoxoknak. Az átadás-átvételi jegyzőkönyvben leszögezik, hogy „(...) mind az épített ingatlan, mind a teljes leltár és bútorzat átadásra kerül, kizárólag az Egyházmegye, illetve annak intézményei igényeinek kiszolgálására.”³⁰

1949. május 9-én Valeriu Martin főfelügyelő arról tájékoztatta a Vallásügyi Minisztériumot, hogy már megindította az eljárást a Nagyváradi Görögkatolikus Püspökség archívumainak és könyvtárainak ellenőrzésére, szortírozására és annak szétosztását is javasolták. Ebből az alkalomból megemlítette, hogy a tel-

jes könyvtár a püspöki rezidencia két helyiségében található, és mivel leltári nyilvántartás³¹ nincs birtokában és a helyrajzi katalógusok nem feleltek meg a valóságnak, hozzálátott a könyvek számlálásához³². Az egyházmegyei könyvtár 8445 kötetel rendelkezett (ebből 244 folyóirat)³³ akkor, amikor átvették azt a kommunista hatóságok. A 280 kéziratot – ezeket ugyanabban a könyvtárban őrizték, egy részük Gheorghe Șincai és Samuil Micu tulajdonát képezte – az 1950. június 20-án kelt 553-as jegyzékkel a leltárunkkal együtt az Román Népköztársaság Akadémiájának kolozsvári fiókja³⁴ vette át. A püspökség archívumát a Nagyváradi Ortodox Püspökség³⁵ kapta meg. Egy évvel a görögkatolikus egyház törvényen kívül helyezése után még mindig nem véglegesítették a kulturális javak átvételét. Így 1950. január 5-én Valeriu Martin főfelügyelő, akit a minisztérium a kész terv végrehajtásának koordinálásával és felügyeletével bízott meg, a következőket említette: „Javaslom, hogy a Minisztertanács Elnöksége és az Román Népköztársaság Akadémiája sürgősen

27 Alexandru Rațiu, *Persecuția Bisericii Române Unite*, Nagyváradi, Imprimeria de Vest Kiadó, 1994, 74. o. Ugyanez a szerző a szeminárium épületéről azt állítja, hogy azt 1948 júliusában a kommunisták birtokba vették és Sztálint és Lenint ábrázoló képeket raktak ki bejáratnál. Idem, *Biserica furată*, Kolozsvár, Argus Kiadó, 1990., 13. o.

28 ANRDANIC, Vallásügyi Minisztérium alapja, 72. akta, 2/1950. kötet, 101. lap.

29 Dr. Martin, *Epsicaopia Ortodoxa Ordia* [sic!] 95 din Buc[urești] 2, no. 110/30, 16: 15/A helyi szervekkel egyetértésben haladéktalanul átadja az Ortodox Püspökségnek a Dr. Manu-féle tárcaközi bizottság határozata alapján [újra]felosztott [hiányzó szöveg] rezidenciát. 254. 16/41949. Uo. 102. lap.

30 A jegyzőkönyvben mindazok a tárgyak szerepelnek, amelyek akkoriban a püspöki palotában voltak. Uo. 66. lap.

31 Eugeniu Potoran említette a leltárnyilvántartás létezését, sőt azt is, hogy megkezdődött a könyvek katalógizálása. Potoran, *Bunul păstor*, 41. o.

32 ANRDANIC, Vallásügyi Minisztérium alapja, 72. akta, 2/1950. kötet, 124. lap.

33 Uo., 104. lap. Ebben az iratban a Nagyváradi Teológiai Akadémia (Papnevelő intézet) könyvtáráról ez volt megemlítve: „Csak 1404 kötet került elő az egykori Teológiai Akadémia könyvtárából. A Vallásügyi Minisztériumnak 15 kötetet juttattak el, a többi a Nagyváradi Ortodox Egyházmegye tulajdona, azzal a feltétellel, hogy a szükséges könyveket a Kolozsvári Teológiai Intézetnek adják át.

34 Uo.

35 Uo.

Az Agerpres 1956-os fotóján vörös csillag van a kereszt helyén

hozza meg a szükséges intézkedéseket az említett könyvtárak helyzetének megoldása érdekében, mert ha ugyanúgy elhanyagolják mint eddig, komoly kulturális értékek veszhetnek el.³⁶

Ami az addig a nagyváradi egyházmegye tulajdonában lévő kéziratokat illeti³⁷, azok az egyházmegye teljes kulturális kincstárából a legfontosabb célpontnak számítottak. Erre még Petru Groza miniszterelnök figyelmét is fel-

36 Uo. 11. lap.

37 1920-ban Iacob Radu megemlítette, hogy a kéziratokat az egyházmegye könyvtárában külön szekrényben helyezték el. A 287 kötetet, füzeteket és leveleket, semmilyen szempont szerint nem rendezve, a szerző úgy írta le, ahogy a szekrényben voltak. Katalógusának előszavában azonban a kanonok rövid leírást ad a kéziratokról szerzőnként és tárgyként: Samuil Micu Klein 33 művével 44 kötetben, 11 füzetrel és 11 levéllel; Gheorghe Șincai 8 művel 39 kötetben és 7 levélben; George Fărcaș előljáró 9 kötettel; A *Supplex Libellus Valachorum*ra vonatkozó négy füzetrel. Sajnálatos, hogy a 287 kéziratból a kanonok csak az általa „értékesebbnek” tartottakat írta le, így csak 181-et mutatott be, a maradék 106-ról pedig nem maradt leírás. Radu, *Manuscriptele*, 2-3. o.

hívták³⁸ azok, akik tisztában voltak a váradi püspökség örökös értékeivel, így ő 1949. május 31-én arra kérte az Román Népköztársaság Akadémiájának elnökét, hogy haladéktalanul avatkozzon be az ellenőrzésbe, válogatásba és az átvételbe. „(...) azért, hogy ne vesszen el ezt az egyedülálló kulturális-nemzeti örökség”³⁹. Az első ellenőrzéskor, amelyet 1949. április 16-án végzett a Vallásügyi Minisztérium képviselőjéből és a helyi ortodox püspökség küldöttségéből álló vegyes bizottság, 280 kéziratot találtak, 1-től 286-ig megszámozva, és 11 kézirat hiányzott⁴⁰. A jegyzőkönyvben az szerepelt, hogy ellenőrzésük után a kéziratokat egy szekrényben tárolták, „(...) azért, hogy az Román

38 David Prodan emlékirataiban felidézi, hogy Petru Groza még az Akadémia tagjai is tájékoztatták, később kérte, hogy Balázsfalva gyűjteményeit (értsd: a többi romániai görögkatolikus püspökség gyűjteményeit) helyezték az Akadémia Könyvtárába, a kolozsvári fiókhöz: „Sok sikert Petru Groza miniszterelnökhöz, aki megértett minket. Álláspontunk – amit a fiók akkori elnökén, Petrovici Emilen keresztül javasoltam – az volt, hogy bárhová is szánják Balázsfalva gyűjteményeit, őrizzék meg épségüket, mint a múlt kultúrájának emlékművét, és lehetőleg az Akadémiának juttassák. Nagyon örültünk, amikor az Akadémia teljes ülésén felolvasták Petru Groza személyes beszédét, amely az Akadémia kolozsvári fiókjának juttatta a két, nagyváradi és balázsfalvi görögkatolikus könyvtárat. David Prodan, *Memorii*, Bukarest, Editura enciclopedică, 1993, 89. o. A tanulmányozott dokumentumokból azonban nem derül ki, hogy a nagyváradi görögkatolikus püspökség könyvtárát az Akadémia kolozsvári fiókjának könyvtárához rendelték volna.

39 ANRDANIC, Vallásügyi Minisztérium alapja, 72. akta, 2/1950. kötet, 212. lap.

40 Az 52., 74., 79., 163., 285. számok ismétlődnek. Ami a 11 hiányzó kéziratot illeti, ezek a következők voltak: 78., 107., 114., 146., 147., 148., 152., 183., 24., 245. és 280. Uo., 127. o. Lásd a II. mellékletet.

Népköztársaság Akadémiájának⁴¹ küldöttje megvizsgálja”. Ezt a részletet a Vallásügyi Minisztérium 1949. május 17-i, a Nagyváradai Ortodox Püspökséghez⁴² intézett feljegyzése is megemlíti. Ezen az első ellenőrzésen a Vallásügyi Minisztérium és az Román Népköztársaság Akadémiája közötti hibás kommunikáció miatt nem vett részt az akadémia delegáltja, így a kézirat-ellenőrzési eljárásra csak egy évvel később, 1950. április 3-án került sor, amikor már a püspökség épülete az ortodoxok kezelésében volt. Az 1950. április 3-án elvégzett második ellenőrzés során a bizottság⁴³ megállapította, hogy a kéziratokat őrző szekrényen lévő pecsétek feltörték, és Andrei Coman pap-vikárius megemlíti, hogy azokat néhány nagyváradai látogató vette le, akiknek ő volt a kísérője. Ekkor kilenc kézirat hiányát állapították meg⁴⁴. Amikor végeztek, a kézirato-

kat tartalmazó szekrényt újra lepecsételték a néptanács pecsétjével, majd viszonylag rövid időn belül a kéziratokat a kolozsvári Akadémiai Könyvtárba szállították. Ezt David Prodan akadémikus segítségével valósították meg, aki átvette a kéziratokat a Nagyváradai Ortodox Püspökség könyvtárosának gondnokságából, akit utólag felelőségre vontak, majd elbocsátottak azért, mert átadta a kéziratokat⁴⁵.

Összegzésként elmondható, hogy az egyházmegyei könyvtár történetének kutatása a görögkatolikus egyház 1948 decemberi betiltása idején létező információk és katalógusok „hiánya” miatt továbbra is nyitott marad. Még ha a téma meglehetősen kényesnek számít is köztudomású, hogy a nagyváradai püspökség a maga, – az Osztrák–Magyar Monarchia katolikus teréből örökölt és tanult – szervezési szellemének köszönhetően a saját könyvtárának, mint kulturális nevezetességnek a megszervezését tartotta szem előtt, a románok által lakott tér északnyugati határán.

41 Uo.

42 Uo. 126. lap

43 A kéziratok átvételével megbízott bizottság tagjai: Prodan David professzor, az RNK Akadémia Kolozsvári Tagozatának munkatársa, Andrei Coman pap-vikárius, Petre Filimon pap-könyvtáros (mindketten a Nagyváradai Ortodox Egyházmegyéttől) és Vasile Magyarai felügyelőhelyettes a nagyváradai Sajtó- és Nyomdai Főigazgatóságtól. Ugyanott, 110. lap.

44 Ezek a 19a., 78a., 107., 147., 148., 183., 195., 245., 280. számúak. Uo.: A két ellenőrzés között talált eltérések négy kézirat (114., 146., 152. és 241.) megjelenésére, két másik (19a. és 195.) hiányára utalnak. Csak az 1950. április 3-án eltűntnek nyilvánított kéziratok ismertetésére szorítkozunk, referenciaként Jacob Radu munkáját vesszük: 19 a.) névtelen töredék-mss. cirill betűvel Grigore Ghica, 1768–1777 korából. A 26–39. 44 és 50 fejezetekkel kezdődik. Füzet, negyedtét, 56 számozott lappal az 54. lapig. Radu, *Manuscriptele, 6–7; 78a.*) o. Samuil Clain, *Istoria împărecherii între biserica răsăritului și a apusului...*

kötet 4°-ban 96 + 419 oldal, autogram cirill betűvel (Uo. 27. o.); a 107. nem jelenik meg a Jacob Radunál; a 147., erről I. Radu megemlíti, hogy *Hronica Românilor de când au descălecat blagosloviții creștini* és kölcsönadták a Román Akadémiának (3757. sz. 1912 december) (uo. 27. o.); a 148. nem szerepel I. Radunál; a 183. a *Letopisețul țării rumânești*, a Román Akadémián a 147. számmal (uo. 32. o.); a 195 névtelen szerző: *Lis Decisa inter Anonymum Recensentem et Auctorem Dicae ex Dispositione Domini Archiepiscopi et Metropolitae Carlovicziensis...*, 24. oldalas füzet, negyedréteg alakú (uo., 34. o.); a 245. és 280. számok nem szerepelnek I. Radu katalógusában.

45 Prodan, *Memorii*, 89. o.

Bibliográfia

- Az Országos Központi Történeti Levéltár Igazgatósága, Vallásügyi Minisztérium állománya, 72., akta, 2/1950 kötet, 5. lap (rövidítve: ANRDANIC).
- Bolca, Vasile: *Școala Normală Română Unită din Oradea 1784–1934*, Nagyvárad, Scrisul românesc Nyomda, 1934.
- Dejeu, Petre: *Biblioteca și Arhiva Episcopiei Române Unite de Oradea*, a Vestitorul jubileumi, 12. száma, 1927. június 15., p. 33–34. oldal.
- Dejeu, Petre: *Așezăminte culturale din Municipiul Oradea și județul Bihor*, Nagyvárad, 1926.
- Dudaș, Florian: *Cărțile românești din biblioteca lui Samuil Vulcan (1829–1830-as katalógus)*, Crisia, IX (1979), 381–419. o.
- Elefterescu, Em.: *Galeria vechilor cărțurari – Samuil Micu Clain*, Observatorul, 9-10-es szám, 1930 január-február, 517–519. o.
- Faur, Viorel: *Cărțile românești din biblioteca iluministului orădean Samuil Vulcan*, Revista Bibliotecilor, XXV (1972), 6. sz., 350–353. o.
- Maxim, Virgil: *Biblioteca lui Samuil Vulcan și cititorii săi*, *Biblioteca și școala*, Nagyvárad, Bihar Megyei Könyvtár, 1978, 205–228. o.
- Mălinaș, Constantin: *Reconstituirea Bibliotecii cărțurarului iluminist Ioan Corneli, de la Oradea (1762–1848)*, Crisia, XVIII (1988), 185–198. o.
- Potoran, Eugeniu: *Bunul Păstor*, Zalău, Luceafărul nyomda, 1947.
- Radu, Iacob: *Manuscrisele Bibliotecii Episcopiei Greco-Catolice Române din Oradea-Mare*, Bukarest, 1923.
- Radu, Iacob: *Șematismul istoric al Diecezei Române Unite a Orăzii-Mari*, Nagyvárad, 1930.
- Rațiu, Alexandru: *Biserica furată*, Kolozsvár, Editura Argus kiadó, 1990.
- Rațiu, Alexandru: *Persecuția Bisericii Române Unite*, Nagyvárad, Az Imprimeria de Vest kiadója, 1994.
- Schematismus venerabilis cleri Dieocesis Magno-Varadinensis Graeci-Ritus Catholicorum pro anno a Christo nato 1831*, M. Varadini, [s.a.].

Mellékletek

II.

Jegyzőkönyv

Ma, 1949. április 21-én.

Alulírottak, dr. Valeriu Martin, a Vallásügyi Minisztérium főfelügyelője, az 7980/1949. számú rendelet alapján, és Petru Filimon atya a Nagyváradai Román Ortodox Püspökség képviselőjében, akiket az egykori Görögkatolikus Püspökség s Akadémia könyvtárainak ellenőrzésével, válogatásával és elosztásával bíztak meg, április 16-án a püspökség egykori, Malinovschi utca 3. szám alatti épületében a következőket állapítottuk meg:

1. Az Román Népköztársaság Akadémia és a Nagyszebeni Metropolita küldöttei nem jelentek meg az egykori görögkatolikus püspökség könyvtárának ellenőrzésén.

2. Az egykori püspöki rezidencia két helyiségében kialakított könyvtár több helyrajzi katalógussal rendelkezik, amelyek nem felelnek meg a valóságnak. Leltárnyilvántartás nem létezik.

A könyvek megszámlálásakor 8554 kötetet találtunk (ezek közül 244 folyóirat).

Találtunk még 280 régi kéziratot. A szignók alapján megállapítható, hogy ezeket 1-től 286-ig megszámozták, ezek közül az 52., 74., 79., 163. és 285. számú kétszer megtalálható. Hiányoznak a következők számúak: 78., 107., 114., 146., 147., 148., 152., 183., 241., 245., 280.

A kéziratok között (sic.) található néhány Gh. Şincaitól és Inocenţiu Micu Kleintől. Ugyancsak van még nyolc csomagnyi dokumentum, ezeket dr. Iacob Radu használta az egyházegye történetének megírásához.

Az összes kézirat egy szekrényben maradt, hogy a Román Népköztársaság Akadémiájának küldötte megvizsgálhassa.

A könyvtár helyiségeiben még van nyolc csomag, egyes belényesi iskolák archívumai.

Ugyancsak találhatók még csomagok a volt görögkatolikus püspökök vallási kiadványaival, ezek valószínűleg meg kell tisztítani.

Javasoljuk, hogy a Vallásügyi Minisztérium kapja az 1-es számú mellékletben felsorolt könyveket.

Javasoljuk, hogy a többi könyvet a Nagyvárad Ortodox Püspökség kapja, amely azokat végleg vagy kölcsönbe átadhatja a kolozsvári teológiai intézetnek.

3. Az egykori Görögkatolikus Teológiai Akadémia könyvtárát Alexandru Raţiu volt görögkatolikus oktató pincéjében elraktározva találták meg. Ezeket a görögkatolikus püspökség volt székhelyére szállították 1404 kötet találtak.

A könyvtár többi része nem fellelhető.

Javasoljuk, hogy a 2. számú mellékletben felsorolt könyveket a Vallásügyi Minisztérium kapja, a többi kötetet pedig a Nagyvárad Ortodox Püspökség.

A könyvek tisztítását azok az intézmények végzik majd el, amelyeknek a birtokába kerülnek.

Jelen jegyzőkönyvet két példányban készítettük el.

A Vallásügyi Minisztérium megbízottja
V. Martin

A püspökség megbízottja
Pr. Petru Filimon

1. számú melléklet

1. Roskovanyi: Monumenta catholica 4 vol.
2. A. Giobio: La denunzia del concordato 1 vol.
3. V. Bojor: Episcopii Diecesei gr.cat. de Gherla 1 vol.
4. V. Chirvariu: Instituţiuni de drept bisericesc 1 vol.
5. P. Tămâianu: Istoria Seminarului din Oradea

6. I. Radu: Istoria vicariatului greco-catolic al Hațegului
7. Il poema quattrocentesco della capella sistina (album)
8. Il giudizio universale della capella sistina (album)

2-es számú melléklet

1. V. Dimitrievici: Nazarenismul
2. N. Franco: Apărarea creștinismului prin unirea bisericilor
3. Oda Scheiner: Vom Priestertum der Frau
4. V. Crișan: Celibatul clerului

(ANRDANIC, Vallásügyi Minisztérium állománya, 72. akta, 2/1950 kötet, 127–128. lap)

Fordította: Fried Noémi Lujza

DR. SILVIU-IULIAN SANA 1980-ban született Nagyváradon, jelenleg a Gheorghe Șincai Bihar Megyei Könyvtárban dolgozik, II. fokozatú tudományos kutató. Történelmi és teológiai végzettsége van, a régi könyvek szakértője. Történelemből doktorált, szakterületei: a görögkatolikus egyház erdélyi és partiumi, 19–20. századi története; a Nagyváradai Görögkatolikus Püspökség története a 19. sz. második felében; a görögkatolikus elitek 19–20. századi története Románia északnyugati részén. Mintegy 14 könyv és 70 tanulmány szerzője, társszerzője vagy koordinátora, többek között Magyarországon, Írországon, Nagy-Britanniában, az USA-ban és Ukrajnában vett részt konferenciákon vagy tudományos ülészekokon. Több önálló kötete jelent meg román és angol nyelven, a legutóbbiak: *În slujba neamului: aspecte din istoria Episcopiei Greco-Catolice de Oradea – Serving the Nation. Moments from the history of the Romanian Greek-Catholic Eparchy of Oradea* (kétnyelvű, Nagyvárad, Primus Kiadó, 2017), *Eparhia Greco-Catolică de Oradea și Marea Unire (1918–1919)* (Kolozsvár, Mega Kiadó, 2018) és *The Forbidden Church. Greek-Catholics from north-west of Romania under the Communist regime (1945–1989)*, I, Párizs, L'Harmattan Kiadó, 2020).

Horgászok, olaj, farostlemez, 50 × 70 cm

Téli táj, olaj, karton, 70 × 100 cm